

De Amsterdamse klokkengieterij in transitie - 1699

Van Claude Fremy naar Jan Albert de Grave

Door Dr. Laura J. Meilink-Hoedemaker

Na het overlijden van Claude Fremy zag zijn weduwe Catarina ten Wege als eigenaar van de gieterij zich voor de taak gesteld het bedrijf voort te zetten. Zij sloot in de laatste week in januari 1699, binnen een maand na de begrafenis van haar man, een maatschapscontract met Fremy's meesterknecht Claes Noorden. De maatschap werd aangegaan voor zes jaar. In dezelfde week huurden zij samen bij het stadsbestuur de woning en de gieterij aan de Lijnbaansgracht, voor de tot nu toe gebruikelijke periode van zes jaar. Zowel maatschap als huur zouden per 1 mei 1699 ingaan.

Waren de gebouwen eigendom van de stad, het maatschapscontract behandelt de persoonlijke en zakelijke belangen van de beide comparanten. De weduwe bracht het bedrijf in, de knecht de know how. Claes Noorden kreeg de leiding en mocht alleen in overleg met Catarina werklieden aannemen of ontslaan. Op alle klokken moest beider naam worden vermeld.

Figuur 1. Klokje voor de Zuidertoren anno 1699 met de namen van Claes Noorden en Catarina ten Wegen. Foto Boudewijn Zwart.

Er werd een inventaris opgemaakt van de instrumenten en gereedschappen, de correspondentie, patronen en tekeningen. De comparanten kregen daarvan elk een exemplaar. Met name werden de staafspellen genoemd, omdat die werden gebruikt als referentie bij het stemmen van klokken. In feite vormden deze de ruggengraat van het bedrijf. Ze waren eigendom van de weduwe, maar Noorden mocht ze gebruiken en er eventueel kopieën maken, mits twee stel tegelijk: een voor hemzelf en een voor de weduwe. Claes Noorden mocht alle spullen gebruiken bij het werk in de gieterij alsof ze zijn eigendom waren. Als ze vervangen moesten worden, dan konden nieuwe exemplaren worden gekocht of vervaardigd voor rekening van de maatschap. Ook alle grondstoffen en brandstoffen kwamen ten laste van beide comparanten.

De comparanten moesten een gezamenlijke kas houden, waarin ze beiden een gelijk bedrag moesten storten. Claes Noorden moest de kas beheren en ieder half jaar verantwoording afleggen aan de weduwe of haar zaakwaarnemer, zonder daarvoor een beloning te ontvangen. Zowel de investeringen als de opbrengsten werden zodoende op 50-50 basis door de zakenpartners gedragen.

Als een of meer van de drie zonen Fremy het gietersvak zou willen leren, dan moest Claes Noorden hen daarin onderrichten als waren het zijn eigen kinderen, terwijl die kinderen ook tot gehoorzaamheid aan Noorden verplicht waren. Noorden bracht een dochter mee en liet vastleggen dat een eventuele schoonzoon, in de gieterij mocht komen wonen en dat deze desgewenst het gietersvak zou mogen leren bij Noorden. Zonder elkaars wederzijdse toestemming mochten geen andere personen komen inwonen. Het gebruik van de woonvertrekken werd over de twee gezinnen verdeeld. Maar de tuin, de zolder, de kelder en de regenwaterbak waren gemeenschappelijk. Als de weduwe binnen zes jaar zou overlijden konden haar kinderen in de gieterij blijven wonen, eventueel met een verzorger, mits Claes Noorden met die persoon instemde. Alle bedrijfsruimten en verschillende kasten hadden twee gelijke sleutels, voor elk van de comparanten één. Alleen de comparanten en de kinderen Fremy mochten deze sleutels hanteren.

Claes Noorden moest beloven gedurende deze eerste zes jaren zijn kennis, de tekeningen en de materialen niet aan anderen ter beschikking te stellen. Daarna zou hij vrij zijn zich zelfstandig te vestigen waar hij maar wilde. Bij opheffing van de maatschap of bij overlijden van de weduwe, zouden de instrumenten en gereedschappen het eigendom van de weduwe, respectievelijk haar kinderen blijven. Maar wat in de maatschapsperiode was aangemaakt of aangeschaft moest over beide partijen worden verdeeld. Er zijn geen afspraken over de onroerende zaken, zoals de ovens, schoorstenen en gietkuilen, immers die huurden ze van de stad.

Maar hoe goed geregeld ook, al snel kwam er een kink in de kabel. Want nog in ditzelfde jaar 1699 hertrouwde de weduwe. De bruidegom was Jan Albert de Grave, geschutgieter en afkomstig uit Celle. Het is niet verwonderlijk dat er wrijving ontstond tussen de zakenpartner Noorden en de huwelijkspartner De Grave, die door zijn huwelijk eigenaar van het bedrijf werd. Dit was een moeizame affaire met tegenstrijdige verklaringen van het personeel, en twee maal zelfs ten overstaan van een notaris. Al op 31 juli 1700 adverteerde De Grave met klokken van Fremy, die hij nog in voorraad had.

Ook al werd er in het maatschapscontract veel nadruk gelegd op de staafspellen, Claes Noorden wist daar het fijne niet van. Was dat wel het geval geweest, dan had hij bij Fremy voor goedgestemde klokken kunnen zorgen. Zowel bij het gieten als bij het stemmen speelde de organist Sybrand van Noord een rol. Hij werd daarvoor in 1700 betaald door de stad.

De dochter van Claes Noorden trouwde al in 1699 en inderdaad vanuit de gieterij, waar ze met haar man bleef wonen. Catarina de Grave - ten Wegen overleed in 1704. Ze had De Grave drie dochters geschonken, van wie er nog maar één in leven was. Een jaar na Catarina's overlijden werd ten behoeve van de boedelscheiding een inventaris opgesteld. Per woonvertrek wordt het huisraad beschreven. In de gieterij worden de gereedschappen, producten in voorraad zoals klokken en vijzels, grondstoffen en brandstoffen beschreven. Onder de gereedschappen nemen opnieuw de staafspellen en nu ook de sjablonen een nadrukkelijke plaats in. Ook in april 1705 adverteerde De Grave met klokken van Fremy, die hij dus nog steeds niet had verkocht.

Uiteindelijk stemde Noorden toe in een maatschap met De Grave. Vanaf 1709 adverteerden ze gezamenlijk en in latere contracten worden ze als compagnie opgevoerd. Ze zouden samen nog tot 1716, het jaar van Noordens overlijden, een indrukwekkende productie leveren. De Grave wist daarna als solist tot aan zijn overlijden in 1729 dit niveau te handhaven.

Bron:

Het maatschapscontract bevindt zich in het stadsarchief van Amsterdam.
Een transcriptie ervan staat op www.laurameilink.nl > steden > Amsterdam.

Versie juli 2012.